

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Ерика Лазарова

за дисертационния труд на **Деян Пенчев**

„ПОЗНАНИЕ И ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ – ОНТОЛОГИЧЕСКИ ИДЕИ НА ВЛАДИМИР
СОЛОВЬОВ И РУДОЛФ ЩАЙНЕР И ТЯХНОТО ПРИСЪСТВИЕ В СЪВРЕМЕННАТА
НАУКА И КУЛТУРА”

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Професионално направление: 2.3. Философия,

Научна специалност: Онтология

ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТА:

През годините на обучение на докторант Деян Пенчев в ИИОЗ го опознах като перспективен млад философ, който работи сериозно и задълбочено, със стремеж да достигне до същността на разглежданите проблеми, като същевременно се стареае да представи актуалния дискурс на сложните философско-исторически въпроси, които го вълнуват. Това определя и интердисциплинния характер на изследванията му, в които онтологичният анализ е допълнен с гносеологически и културологичен прочит. Явно, той добре е надграждал през годините на докторантурата върху добрата си образователна база като магистър по философия и магистър по педагогика, като същевременно интензивно се е самообразовал.

ДИСЕРТАБИЛНОСТ НА ТЕМАТА:

Оценявам високо самия факт, че докторантът Пенчев се е захванал с една сложна и все още, дори в условията на посттоталитарния преход, за мнозина казионно мислещи философи, нестандартна или дори предизвикателна тема. Той посяга към едно „бяло поле” в историята на

философията, и то не само в отечествени мащаби, и макар и порвокативна като постановка е някои решения, темата „ПОЗНАНИЕ И ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ – ОНТОЛОГИЧЕСКИ ИДЕИ НА ВЛАДИМИР СОЛОВЬОВ И РУДОЛФ ЩАЙНЕР И ТЯХНОТО ПРИСЪСТВИЕ В СЪВРЕМЕННАТА НАУКА И КУЛТУРА” е подчертано дисертабилна и разкрива, че авторът не се страхува да върви по неутъпкани пътища, вместо да следва удобната формула на създаване микс от цитати на утвърдени критици на двамата разглеждани автори.

Бих акцентуирала също върху широкото ветрило от въпроси, които третира дисертантът в труда си, както и върху подчертания му епистемологичен интерес към различните форми и многообразието на познанието, демонстрирани по неповторим начин от двама толкова известни, но за България – сравнително малко изследвани автори.

Точно неговият нетрадиционен избор на тема, съчетан с ярко демонстрираната от автора философичност – качество, което се култивира, но и с което човек се ражда, прави дисертацията епистемологически ценна.

СТРУКТУРА, СЪДЪРЖАНИЕ И ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

Дисертацията е в обем от 158 страници, сруктурирани в увод, шест части, всяка с по две или три глави, заключение, приложения и библиография. Използвани са 139 литературни източника на латиница и кирилица.

Както Д. Пенчев заявява програмно в уводната част на дисертационния си труд, неговата дисертация е опит за навлизане в съдържателната дълбочина на онтологическите възгледи на двама крупни философи:

„Настоящото изследване си поставя задача да допринесе за съпоставителното разбиране на онтологическите идеи на философите

Владимир Соловьев (1853–1900) и Рудолф Щайнер (1861–1925). За мнозина Соловьев е познат повече с религиозните си схващания, а Щайнер – със създадената от него антропософия и произлезлите от нея социални движения. И в двата случая техните основни онтологически концепции остават скрити в произведенията им и не са много изследователите, които се занимават с тях.

Според моето разбиране *познание* и *действителност* са две основни онтологически теми във философията на Соловьев и Щайнер. И за двамата познанието е това, което фундаментално определя човека като различно от останалите творения същество, надарено с разум и съзнание. То е субективното действие на човека в битието и двамата философи го поставят в центъра на своите философски системи. Соловьев говори за т.нар. *свободна теософия*, като за познавателната част от целокупния човешки живот, а Щайнер изгражда своята *антропософия* като човешки импулс за познание на битието. И двете философски учения са насочени към схващане и анализиране на действителността като налично битие. Тя е тази обективна тоталност, към която човек насочва своите познавателни перцепции. Настоящото изследване ще обърне внимание на изясняването на този концептуален паралел в схващанията.”

Д. Пенчев е работил съзнателно и с желание да даде своята гледна точка, като се насочва към нови познавателни полета и когато интерпретира постиженията на гиганта на „сребърния век” В. Соловьев, и когато пише за свободната му теософия или за познанието на човешката душа у Щайнер и неговата представа за същността на мистическото познание, репрезентирайки ги в съдържателен паралел с философските възгледи на големия славянски мислител, стремейки се имплицитно да представи един различен тип онтология и гносеология, които двамата създават, подчинена на търсене на абсолютното (макар точно в този пункт изследователят да се абстрахира напълно съзнателно от най-характерното

например за възгледите на Вл. Соловьев като онтолог и да се насочва изключително към аспектите, които го изкушават, точно защото до сега не са ставали обект на специално изследване!), но и търсейки мост към техните приноси в другите области на философското познание.

Още в първата глава на т. нар. първа част от дисертацията, Пенчев разчупва каноните на онтологическата традиция, като се фокусира върху развитието като основен белег на онтологическите тези на Соловьев и Щайнер, което е един от интересните моменти в дисертацията:

„Първата основна онтологическа теза, която представям е, че Соловьев и Щайнер полагат като базова величина на всяко съществуване *развитието*. Те не могат да припишат абсолютна вечност на сътворените неща, тъй като последните пребивават във времето, независимо от своето настоящо положение. Очевиден факт е, че ние не можем да посочим нито едно реално нещо, което да схванем като видимо абсолютно съществуващо във времето и пространството. То подлежи на времето, а по такъв начин – и на изменението. Ако нещата бяха статични и положени в някакво безвремие, в някаква блажена вечност, ние въобще не бихме могли да различим съществуването на време и изменение в тях, тъй като те винаги биха ни се представяли пред погледа като неподвижни и непроменими.”

Дисертантът търси свои иновативни акценти и когато интерпретира проблема за *софиологията*, за *трите сфери на познанието*, и особено, когато се задълбочава в *същността на мистическото познание*, макар че точно тук не ми достига задълбаването в предсторията му. Както би ми се искало и да обърне повече внимание на проблема за свободата. Но самата постановка на тези проблеми е вече „отворена врата” към нови измерения на подхода към онтологическата проблематика и го оценявам като достойнство на дисертацията.

Деян Пенчев сполучливо отваря врата и към практическите идеи на мислителя Рудолф Щайнер, правейки мост към днешния ден чрез опита да

изведе присъствието на онтологическите идеи на Щайнер в съвременната наука и култура, както преди това се е постарал да представи категориите „срам” и „война” у Вл. Соловьев в контекста на проблемите на реалния свят, съпоставени с ценностната система на философа. По този начин авторът се старае не само да прояви вкус към научно-приложното познание, което високо се цени днес, но и да разшири максимално представта за универсалност на самия Щайнер, но в редица други пунктове – и представта за многостранността на философския гений на Соловьев.

Завършвайки общия критичен преглед на съдържанието на дисертационния труд на Деян Пенчев, мога да заключа обективно, че той е осъществил поставената си цел и това прави изследването му релевантно на задачите му като докторант: „Целта на настоящия текст е да направи опит в обогатяването на философските изследвания върху Соловьев и Щайнер, както и да изведе на преден план техни ключови идеи, които могат да способстват за развитието и разширението на най-важните онтологически теми, занимавали умовете на философите през вековете.” Лапидарно казано, това не е малко за произведение, насочено към защита на образователната и научна степен доктор. Още повече, че авторът демонстрира убедително способност за анализ и самостоятелно мислене. И въпреки известни съдържателни пропуски при представяне философското дело на двамата избрани от него автори – неминуеми при разглеждането на две такива вселени като Соловьев и Щайнер, той успява да изгради едно произведение, чието епистемологично значение не се свежда до преразказ на техните идеи, а е пронизано от усилията да представи пред научната ни общественост един нов поглед към философското им дела и неговото култур-историческо значение за съвременната им епоха и за бъдещите поколения.

Много са сполучливите тези и/или интерпретации на младия учен. Сред тях специално бих отбелязала например социализиране мисълта на Р.

Щайнер за значението на Соловьев в историята на философията и необходимостта Западът да се запознае с него:

„Може да се каже, че Щайнер е този, който проправя път на Соловьев на немска почва. За това съдим и от следните думи на самия Щайнер от 14.10.1917 г.

„Западните хора не обърнаха кой знае какво внимание на неговата философия. Те нямаха достатъчно възможности да се запознаят с нея, нито пък положиха никакви усилия да видят в лицето на Соловьев един истински посредник на европейския Изток. Както е известно, преди няколко години само един професор се изказа, че не е редно, ако даден човек е професор по философия в някой университет, да не знае нищо за Соловьев. Впрочем той предложил на един кандидат за докторска титла да напише дисертация за Соловьев, като си помислил: Кандидатът ще проучи въпроса за Соловьев, а после аз ще прочета готовата дисертация!...

...Щайнер е виждал в Соловьев един философ с бъдеще, един философ на бъдещето. За него той е трябвало да продължи делото, започнато от Хегел, но по един друг, нов и различен начин.¹ За него Соловьев е бил един изключително чист в душата си философ, един искрен християнин, устремен към Христос и копнеещ да види човечеството сплотено и обединено.”

Или изтъкване *принципът на самоорганизацията* при Щайнер, като коренящ се именно в душата: „Той твърди, че претенцията на науката да бъде самодостатъчна в своите постулати е партикуларно познание, и то в рамките на самата наука. Затова и той приема, че: *„Ние не трябва да изхождаме от частните закони на гравитацията, от законите на растителната вегетация, от законите на животинските инстинкти, от законите на логиката, защото всеки частен закон, попаднал в човешката*

¹ Щайнер, Р. Отделните души на народите. Изд. „Даскалов”, Ст. 3., 2000, с. 231–235.

глава, бързо прераства във фалшиви обобщения“: Щайнер заявява, че ако се тръгва само от една научна област и чрез нея се постулират всеобщи принципи за цялата Земя или за Вселената, това може да доведе само до объркване в науката. Истинското обяснение трябва да съдържа в себе си максимално повече данни от областите на науките, синтезирани заедно, за да има претенцията, че обхваща в цялост предмета на изследване. Едва тогава пред нас може да изпъкне същността на самоорганизацията като реален, онтологичен факт”

И това не са *изолирани положения*, а опит на един евристичен автор, който смело прохода в науката и има какво да каже, да говори със свои думи и да търси нови пътища за изследване и себедоказване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Всичко казано досега, заедно с адекватността на посочените от дисертанта негови авторски приноси – макар да бих предпочела те да звучат не като наративи, а по-скоро да носят афористичен характер, с добре изготвения автореферат и внушителния брой публикации и изнесени научни доклади (15 публикации и 6 доклада е посочил самият той в биографската справка), ми позволява да заключа, че дисертацията на Деян Пенчев „ПОЗНАНИЕ И ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ – ОНТОЛОГИЧЕСКИ ИДЕИ НА ВЛАДИМИР СОЛОВЬОВ И РУДОЛФ ЩАЙНЕР И ТЯХНОТО ПРИСЪСТВИЕ В СЪВРЕМЕННАТА НАУКА И КУЛТУРА” притежава всички необходими достойнства за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. И затова не само ще гласувам „ЗА”, но и убедено пледирам и останалите членове на уважаваното Научно жури да дадат своя позитивен вот.

5 май 2016

проф. дфн Ерика Лазарова